

Nr 17

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § kommunallagen jämte följdmotion.

Ärendet

I detta utlåtande behandlas proposition nr 40 (komm.dep.) och följdmotionen II: 1013 av herr *Nyberg* (fp).

I propositionen föreslås sådan ändring av 9 § kommunallagen (KL), att avsteg skall kunna göras från den f. n. obligatoriska föreskriften i paragrafen att valkrets skall kunna omslutas med en sammanhängande gränslinje.

Hemställan i motionen avser:

»A. 1. att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 40,

2. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utredning och förslag i frågan till 1968 års höstriksdag eller till 1969 års riksdag;

B. att riksdagen — därest yrkandena under A. icke skulle bifallas — vidtar en sådan ändring i 9 § kommunallagen, att det klart utsägs att avsteg från regeln om sammanhängande gränslinje för valkrets skall kunna ske endast vid kommunsammanslagningar;

C. att vederbörande utskott i händelse av bifall till yrkandet under B. utarbetar erforderlig ändring i lagtexten».

Gällande bestämmelser och deras bakgrund

Enligt 9 § första stycket KL skall kommun med mera än 40 000 invånare delas in i valkretsar för val av fullmäktige. Är folkmängden mindre men överstiger den 10 000 invånare, får valkretsindelning ske om det anses lämpligt. Kommun med högst 10 000 invånare får delas in i valkretsar endast om synnerliga skäl föreligger. För valkretsindelningen gäller enligt 9 § andra stycket KL två obligatoriska föreskrifter, nämligen att valkrets skall kunna beräknas komma att utse minst tio fullmäktige och att valkrets skall kunna omslutas med en sammanhängande gränslinje. Mandaten fördelas mellan valkretsarna efter ett proportionellt system (9 § tredje stycket). Valkretsindelningen och fördelningen av mandaten mellan valkretsarna görs av länsstyrelsen efter framställning eller hörande av fullmäktige (9 § fjärde stycket).

Föreskriften att valkrets för val av fullmäktige skall kunna omslutas med en sammanhängande gränslinje tillkom år 1909 i samband med att det proportionella valsystemet infördes (prop. 1907: 29, 1SäU: 4 och 6, rskr 148). Motsvarande föreskrift infördes då också för den landstingskommunala valkretsindelningen. Med anledning av att i ett fall bestämmelsen inte kunde iaktas på grund av andra obligatoriska föreskrifter för landstingskommuns indelning i valkretsar ändrades bestämmelsen så att den inte längre blev obligatorisk. Den skulle tillämpas bara om det var möjligt (prop. 1950: 36, KU: 1, rskr 13). I förarbetena till lagändringen framhölls att det förhållande som hade uppstått i det aktuella fallet uppenbarligen inte var tillfredsställande. Det kunde inte uteslutas att samma situation skulle kunna inträffa inom ett annat län. Några farhågor för att ändringen skulle få vidare konsekvenser ansågs inte behöva hysas (prop. 1950: 36 s. 6). — Bestämmelsen gäller oförändrad enligt 11 § landstingslagen.

Departementschefen

Departementschefen anför följande:

Enligt fastlagda riktlinjer (prop. 1961: 180, KU 1962: 1, rskr. 64) skall framtida kommunsammanläggningar och vissa ändringar i den kommunala indelningen ske enligt planer som Kungl. Maj:t fastställt. De sålunda planerade kommunerna utgör i allmänhet block av nuvarande kommuner eller delar av kommuner.

Kommunsammanläggningar enligt dessa planer förutsätts i regel ske på frivillig grund. Det inträffar inte sällan att några kommuner inom ett kommunblock enas om sammanläggning men att återstående kommun eller kommuner inom blocket vill vänta med samgåendet till en senare tidpunkt. Undantagsvis kan inträffa att kommun som förutsätts bli bildad genom en sådan partiell sammanläggning består av geografiskt skilda områden. Därvid kan det bli omöjligt att tillämpa bestämmelserna om valkretsindelning. Skall kommunen delas in i valkretsar och är befolkningsunderlaget i något av områdena inte tillräckligt för tio fullmäktigemandat kan nämligen föreskriften att valkrets skall kunna omslutas med en sammanhängande gränslinje inte iaktas.

Frågan om en sammanläggning som inte omfattar ett helt kommunblock bör komma till stånd skall — liksom frågor om andra primärkommunala indelningsändringar — bedömas enligt lagen den 13 juni 1919 (nr 293) om ändring i kommunal och ecklesiastik indelning. Av 3 § följer att sammanläggning av kommuner som är överens härom skall komma till stånd om indelningsändringen bedöms vara fördelaktig bl. a. för den kommunala förvaltningen eller den ekonomiska utvecklingen i orten eller kan beräknas medföra utjämning i kommunala bördor. Den omständigheten att kommun som förutsätts bli bildad genom sammanläggningen inte utgör ett geografiskt sammanhängande område torde inte i och för sig vara något hinder mot sammanläggningen.

Av vad jag har sagt nu framgår att det kan komma att bildas kommuner

där en valkretsindelning inte kan göras så att både föreskriften att valkrets skall ha minst tio fullmäktigemandat och föreskriften att valkretsen skall kunna omslutas med en sammanhängande gränslinje kan iakttagas. Förhållandet är uppenbarligen inte tillfredsställande. Bestämmelsen att valkrets skall kunna omslutas med en sammanhängande gränslinje bör därför ändras på samma sätt som motsvarande bestämmelse om den landstingskommunala valkretsindelningen ändrades år 1950. Det bör alltså sägas i 9 § andra stycket KL att varje valkrets om möjligt skall utformas så, att den kan omslutas med en sammanhängande gränslinje. När avsteg görs från huvudregeln bör det självfallet inte göras större än som är nödvändigt.

Ändringen bör träda i kraft omedelbart.

Stadgandets nuvarande och föreslagna lydelse är följande:

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagna lydelse)

9 §.

För val ————— inom valkrets.

Vid valkretsindelning iakttagas, att varje krets kan beräknas komma att utse minst tio fullmäktige med tillämpning av vad i följande stycke sägs; att delar av samma by eller hemman ej utan synnerliga skäl förläggas till olika valkretsar; att varje valkrets skall kunna omslutas med en sammanhängande gränslinje; samt att antalet fullmäktige för hela kommunen kan beräknas bli lika fördelat på de särskilda valkretsarna i den mån det utan olägenhet kan ske.

Vid valkretsindelning iakttagas, att varje krets kan beräknas komma att utse minst tio fullmäktige med tillämpning av vad i följande stycke sägs; att delar av samma by eller hemman ej utan synnerliga skäl förläggas till olika valkretsar; att varje valkrets om möjligt utformas så, att den kan omslutas med en sammanhängande gränslinje; samt att antalet fullmäktige för hela kommunen kan beräknas bli lika fördelat på de särskilda valkretsarna i den mån det utan olägenhet kan ske.

I varje ————— genom lottning.

Om indelning ————— i ärendet.

Beslut om ————— nästa val.

Motionen

Motionären anför, att den lagändring som föreslås i propositionen kan komma att missbrukas. Den föreslagna utformningen av paragrafen ger inga garantier för att den kommer att tillämpas endast i de fall, då det rör sig om kommunsammanläggningar. Om en lagändring skall beslutas med anledning av propositionen bör i lagtexten klart utsägas, att den skall få tillämpas endast i sådana fall. Motionären ifrågasätter emellertid, om inte frågan borde närmare utredas, innan beslut fattas. Även andra lösningar än den som föreslagits i propositionen torde nämligen enligt motionären vara möjliga. Lagen skulle sålunda t. ex. kunna ändras så, att en valkrets under vissa förutsättningar skall få rätt att välja mindre antal än tio fullmäktige.

Utskottet

Propositionen åsyftar att möjliggöra valkretsindelning i kommun, som består av geografiskt åtskilda områden. Med hänsyn till att sådan kommun kan komma att bildas vid partiell sammanläggning inom kommunblock erfordras uppenbarligen en ändring i detta syfte av nu gällande regler. Förslaget ansluter sig till den ordning, som redan nu gäller beträffande den landstingskommunala valkretsindelningen. Den föreslagna ändringen innebär, att avsteg från föreskriften att valkrets skall kunna omslutas med en sammanhängande linje endast får göras om ingen annan möjlighet står till buds. Det får förutsättas, att avsteg från huvudregeln inte görs större än som är nödvändigt. Några farhågor för missbruk torde inte behöva hysas.

Utskottet hemställer,

att riksdagen med avslag på motionen II: 1013 bifaller proposition nr 40.

Med hänsyn till önskvärdheten av att lagändringen kan träda i kraft före instundande månadsskifte hemställer utskottet också,

att kamrarna företar ärendet till avgörande efter endast en bordläggning.

Stockholm den 23 april 1968

På konstitutionsutskottets vägnar:

GEORG PETTERSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson (s), Torsten Andersson (cp), Carl Albert Anderson (s), Sveningsson (h), fru Segerstedt Wiberg (fp), herrar Dahl* (s), Sörlin* (s), Hernelius (h), Sörenson (fp) och Ivar Andersson (s); samt

från andra kammaren: herrar Adamsson (s), Hamrin i Jönköping (fp), Henningsson* (s), Wahlund (cp), Magnusson i Tumhult (h), fru Thunvall (s), herrar Johansson i Trollhättan (s), Nelander (fp) och Larsson i Luttra (cp).

* Ej närvarande vid justeringen.